

RIV PARTIERNAS PYRAMIDER

PATRIK ENGELLAU

Dagens partier tillhör de sista återstående tayloristiska organisationerna. Framtidens partier kommer att vara löst sammanhållna nätverk vars framgång bestäms av kandidaternas kvalitet och förtroende hos väljarna, inte av partiledningarnas.

Vi har knappt någon debatt om demokratins innebörd. Det är synd, ty om vi grep oss frågan

an skulle vi kanske stå mindre handfallna inför några av dagens problem, till exempel politikerföraktet och vilsenheten inför framtiden.

Jag hävdar härmed (lite på prov och som ett inlägg i den obefintliga debatten):

– att den faktiskt existerande svenska demokratin innehåller två väsensskilda inslag, nämligen marknadsdemokrati och gemenskapsdemokrati,

– att dessa två inslag inte längre samverkar med varandra på ett för

nationen fördelaktigt sätt samt – att vi måste förändra demokratins form om vi ska kunna bevara de omistliga värden som finns i vardera inslaget.

Eller mer pang på rödbetan: att Sveriges politiska system, inte minst partiväsendet, är föråldrat och bör förändras.

Den moderna västerländska demokratin växte fram och utvecklades parallellt med den moderna marknadsekonomin.

Marknadsdemokratin

Väljarna är konsumenter och partierna är producenter. Valen motsvarar köptillfällen. Inför valen presenterar partierna/producenterna sina program/produkter för väljarna/konsumenterna. Valkampanjerna är som marknadsdagar, där kunderna förväntas traska runt bland stånden och undersöka varorna för att till slut göra sitt val och klippa till

med ett köp. Media agerar Konsumentverk och synar varorna i sömmarna på ett mer kompetent och oförsynt sätt än vad en normal konsument klarar av. Varorna håller normalt i tre år, sedan är det dags för ny upphandling.

För de flesta medborgare är det just rätten att välja och vraka mellan olika leverantörer av politik som utgör demokratins innersta väsen. (Om man frågar folk vad de menar med demokrati brukar de flacka lite med blicken och sedan mumla något om att "det är väl när man får rösta på olika partier".)

Det enda som skiljer demokratins och marknadens röstsedlar åt (förutom att de förra är tråkiga små papperslappar, medan de senare har fina bilder av till exempel Selma Lagerlöf och Carl von Linné) är att man kvalificerar sig för demokratins sedlar genom medborgarskap snarare än arbete samt att marknaden till

PATRIK ENGELLAU är ordförande i Föreningen Den Nya Valfärden och har bla skrivit boken *Självständiga kommuner – mer medborgarmakt i kommunerna*, Timbro förlag 1991.

skillnad från politiken tillåter och rentav uppmuntrar graderad rösträtt. Marknadsdemokratin ger medborgarna makt genom rätten att välja ett annat parti. Gemenskapsdemokratin ger medborgaren makt genom rätten att tala för sin åsikt. Med Hirschmans uttryck arbetar den förra med "exit" och den senare med "voice".

” *Gemenskapsdemokratin är historiens ädlaste form för kollektivt beslutsfattande. De berörda träffas och diskuterar, tar argument och väger skäl och fattar så småningom beslut. Byalaget är den ursvenska varianten, torget i det antika Aten den internationella förebilden.* ”

Människor lever i flock. Det blir alltid osämja och åsiktsskillnader. Konflikterna måste kunna hanteras. En dålig metod är att slåss om vem som har rätt. En lite bättre metod är att någon utser sig själv till diktator, till en "Leviathan", för att tala med Thomas Hobbes. Gemenskapsdemokratin är historiens ädlaste form för kollektivt beslutsfattande. De berörda träffas och diskuterar, tar argument och väger skäl och fattar så småningom beslut. Byalaget är den ursvenska varianten, torget i det antika Aten den internationella förebilden.

Industrialismen (eller, för att vara

mer exakt, dess förelöpare jordbruks-skiftena) slog sönder byalaget. Men själva byalaget var bara en av de uppenbarelseformer i vilka historien låtit denna sorts demokrati ta sin skepnad. Att människor fredligt och med ömsesidig respekt för varandra kan resonera sig fram till lösningar på gemensamma problem är ett tecken på social träning och civilisation. Gemenskapsdemokratin omistliga kärna kan uppträda såväl i bostadsrättsföreningen och idrottsklubben som i byalaget.

Den lyckliga föreningen

Industrialismens stormvind skapade nya sociala kombinationer, nya kollektiv. Det som skapade tillhörighet var inte längre byn, utan klassen. Borgare för sig, arbetare för sig, småbrukare för sig, tjänstemän och andra mellanskiktare för sig.

Så uppstod dagens partier och folkrörelser. Alla dessa organisationer omfattade kollektiv, och kollektiven måste fatta beslut. Den gamla demokratin återföddes i ny gestalt. Åter samlades man till möten, lyssnade på tal, skärpte sina skäl och argumenterade. Sverige lyckades att inom partierna erövra byalaget åter.

Under ett halvsekel kring nittonhundratalets mitt samverkade marknadsdemokratin och gemenskapsdemokratin på ett så underbart sätt att man inte ens upptäckte att två helt olika och väsensskilda storheter var inblandade.

Gemenskapsdemokratin firade triumfer inom partierna. Handlingslinjerna och programmen fastställdes i "demokratisk" ordning, vilket inte alls betydde att medlemmarna anställde holmgång efter marknadens förebild, utan att man lyssnade, resonerade, hummade, tog intryck och kompromissade för att värna om kollektivets fortsatta sammanhållning. Kollektivet var en levande organism, starkare och viktigare än någon av de individer varav den bestod. Strävan efter att hålla samman och utveckla kollektivet skänkte mening åt individernas insatser.

När det sedan gällde kampen mellan partierna gällde marknadsdemokratin principer, åtminstone i valtider. I kampen om mandaten råder inte solidaritet, utan jungelns lag, precis som i fråga om konkurrensen på marknaden.

Den nya motsägelsen

Liksom industrialismen bröt sönder bondesamhällets naturliga kollektiv håller den framväxande human-kapitalismen på att ointetgöra industrikapitalismens olika kollektiv. Klasskänslorna vittrar bort. Medborgarna definierar sig inte längre genom klasstillhörighet. Unge Mikael är inte arbetargrabb, utan body builder. Ebba-Louise känner sig inte som en högerkraft, utan som konststuderande och vän av ozonskiktet.

När känslan av tillhörighet till

kollektivet urlakas blir det meningslöst att gå på kollektivets möten. Varför ska man värna om arbetarklassens intressen om man inte tycker sig tillhöra arbetarklassen? Och Ebba-Louise definierar sig själv som just Ebba-Louise, inte som medlem av borgarklassen. Den traditionella borgerligheten tappar känslan av samhörighet.

Nu börjar gemenskapsdemokratin bryta samman. Partierna för-lorar sin förank-ring och utvecklas till klubbar för specialintresserade. Den ene ungdomspolitiker, den andre body builder, den tredje skinhead, den fjärde hacker. Det finns en subkultur för varje smak. Men den subkultur som mopsar upp sig och tycker sig ha rätt över de andra gör sig löjlig.

När partiledningarna nu pliktskyldigast besöker partimötena träffar de pensionärer, som minns hur det var förr, och folk som aspirerar att bli ombudsmän, nostalgiker och karriärister, kort sagt. Hur ska man kunna överlåta åt sådana att fatta viktiga beslut om partiets program? Vad tar man sig till med en partikongress som förväntas ha olämpliga åsikter? Reducerar kongressen från beslutande till rådgivande organ? Och vad händer då med den ståndaktiga spillra som

ännu trodde på demokratin, på gemenskapsdemokratin inom partierna?

När gemenskapsdemokratin för-tvinar upphör idealiteten. Nu vill partifolk ha betalt. Vi saknar resurser, lyder det ständigt återkommande klagoropet. Produktverkstaden slutar fungera, partierna utarbetar inte längre några program, varken visioner eller övertygande detaljer. Det är för övrigt säkrast så, man törs inte gå till val på något konkret som skulle kunna oroa marginalväljare.

Så utarmas även marknads-demokratin. Om politikerna varit korvfabrikanter hade löftena datummarkerats "otjänlig efter valdagen". Konkurrerande företag har lärt sig att aldrig tala illa om varandra; konkurrerande politiker gör inget annat. Konkurrerande företag törs inte avvika från sanningen; konkurrerande politiker törs inte hålla sig till den.

Isande sanning

Medborgarna går inte längre till sitt parti för att på ett civiliserat sätt dryfta och lösa sina kollektiva problem. Dilemmat är att de inte heller går någon annanstans i detta ärende. Den isande sanningen är att det inte finns någon annanstans att gå. Antag, till exempel, att rasister härjar på gatorna. Förut hade saken kunnat tas upp med rasisternas pappor i arbetarkommunen (eller på Rotary, för den delen) eller

rasisternas mammor i mjölkaffären. Men nu? Nu finns inga fora, inga torg, inga lokaler, kort sagt inga institutioner, där viktiga, kollektiva angelägenheter kan behandlas. Gemenskapsdemokratin har slutat fungera i vårt land.

Ingen fråga är viktigare för dem som känner ansvar för nationen än följande: Hur konstruerar vi de nya institutioner som behövs för kollektivt, gemensamt besluts-fattande? Klassbaserade partier duger inte eftersom de gemensamma frågorna sträcker sig över klassgränserna, kyrkorna duger inte eftersom folk inte går i kyrkan, folkrörelserna duger inte eftersom de inte längre fungerar som folkrörelser, idrottsrörelsen och miljörörelsen har för snäva intressen.

Det är dags att återuppfinna kommunerna. Kommunerna skapades år 1862 under ett omvälvande skede i Sveriges historia. En ny tid, industrialismen, bröt in och krävde nya institutioner. Det krävdes nya former för lokalt, demokratiskt beslutsfattande.

Vi vet hur det gick. Kommunerna blev sedermera tröga, byråkratiska kolosser. Tanken att gå till

kommunstämmans för att dryfta viktiga lokala angelägenheter känns fullständigt främmande för nutidens medborgare.

Sverige behöver nya, levande kommuner, dit alla medborgare kan gå för att diskutera viktiga saker, till exempel just rasismen på gatorna, knarket i den lokala skolan, huruvida snöröjningen ska kosta på lite mer, om skolpengen ska höjas med en tusenlapp vilket kanske blir 25 öre på kommunalskatten, om korvkiosken på torget ska få bygga ut när det nu är så mycket busliv på nätterna i alla fall.

Leninistisk illusion

Löjliga småfrågor, säger någon. Visst. Livet består av småfrågor. Föreställningen om stora övergripande sammanhang är en leninistisk illusion. Demokratins idé är att vi löjliga småmänniskor med våra löjliga småproblem ska bestämma. I en levande kommun ska alla människor kunna vara med och bestämma om de vill. De behöver inte vara valda ombud, ej ens partimedlemmar.

Självklart måste sådana kommuner vara mycket mindre än dagens jättar, som för övrigt i genomsnitt är mycket större än europeiska normalkommuner. Kommundelar på några tusen personer borde ha rätt att knoppa av, inte bara på låtsas, som i fråga om dagens kommun-delsnämnder, utan på riktigt. En

gång hade Sverige 5 000 kommuner. Kanske är det för många, kanske är det lagom.

Det finns förstås problem med förslaget. Om alla rika kommundelar knoppas av står de fattiga kvar med ohanterliga kostnader. Det behövs ett mellankommunalt utjämnningssystem utan statlig inblandning (i Medborgarnas Offentliga Utredningar 1991:3 *Självständiga kommuner*, finns en teknisk lösning).

I den nya kommunen blir politiken levande och meningsfull för vanliga medborgare. Det hålls kommunstämma exempelvis varje onsdagskväll. Alla vet på förhand vad som ska diskuteras. Det står i tidningen och på anslagstavlan på

torget. Alla kan komma dit och diskutera, precis som på torget i det antika Atén. (Antalet röstberättigade medborgare i Atén var för övrigt ungefär lika stort som i Södertälje kommun. Det är något att tänka på för dem som inte tror att kvalitet kan uppträda i små sammanhang.) Politikerföraktet får sig en dödsstöt. Envar kan bli sin egen kommunpolitiker.

Partiernas roll

När gemenskapsdemokratin hanteras i nya former kan partierna koncentrera sig på sin marknadsdemokratiska funktion. Det viktiga blir inte hur partiprogrammet har tillkommit, det viktiga blir att det

verkligen finns ett program som kan övertyga väljarna. En Volvo tillverkas inte i demokratiska former, men den säljs i "demokratiska" former. Köparna kan välja och vraka. När man försöker tillverka bilar i demokratiska former får man Trabant. Sådana bilar går inte att sälja om köparna får välja fritt.

Medborgarna bör ha rätt till samma kvalitet när det gäller politiska program som när det gäller kommersiella produkter. När medborgaren frågar exempelvis "Vad tänker Du göra med sjukvården?" ska politikerna kunna ge ett genomtänkt och trovärdigt svar. Det kan ingen politiker idag. Politiken bör, för att främja demokratin, i framtiden försöka bli minst lika seriös som den kommersiella marknaden.

Osäkert svar

Ett framtidsparti kommer att ge ett tydligare svar på frågan "Vem är politikernas uppdragsgivare?" Idag är svaret osäkert. På sätt och vis är svaret partimedlemmarna, för det är partimedlemmarna som sätter kandidaterna på listan, i varje fall i vissa partier. På sätt och vis är svaret partiledningen, för om kandidaten inte uppför sig som partiledningen vill så har den metoder att peta honom. På sätt och vis är svaret

väljarna, för det är väljarna som lagt listan i kuvertet. Politikerna ska tjäna två ... tre herrar. Vem är det då som bestämmer?

Marknadsdemokratin förenklar relationerna och gör väljaren till ensam herre och uppdragsgivare. Ombudet ska vara ansvarigt inför väljarna, punkt slut. (Sedan måste förstås ett parti kunna skydda sitt "varumärke" från galningar och förvägra vissa olämpliga personer att uppträda med partibeteckningen. Men detta är tekniska problem som går att lösa. En metod är att partiet nöjer sig med att auktorisera personvalskandidater som efter auktorisationen står på egna ben, ungefär som när skolverket godkänner friskolor.)

Kandidaternas kvalitet

Partierna tillhör de sista centralstyrda, tayloristiska organisationerna som återstår i landet. Resten av landets företag och andra organisationer omdanar sig efter parollen "medarbetarna är vår främsta resurs". Ett framtidsparti kommer på liknande sätt att betrakta ombuden, politikerna, som sin främsta resurs. Det är politikerna som ska konfrontera väljarna och öka partiets marknadsandelar. Det är kandidaternas kvalitet, inte partiled-

ningens, som kommer att bestämma partiets öde. Dagens fixering vid partiledningarna är en reminiscens från en tidigare era.

Precis som moderna organisationer i andra delar av samhället kommer framtidens partier att bli mer löst sammanhållna nätverk av självständiga, kompetenta individer som uppträder mer som egna företagare än som traditionella arbetare. Det betyder inte att varenda politiker ska starta eget, men det betyder att de alltmer kommer att uppträda som personvalskandidater.

Personliga kontakter

Framtidspartierna kommer troligen att tilldela varje personvalskandidat ett eget distrikt i valkretsen. "Här, Nina, är Ditt område", säger partiet till politikern, "ut och kyss bebisar och skaffa Dig röster!" Så kan Nina skapa sig personliga kontakter med väljarna. Hon lär känna dem och vice versa. Idag står media mellan politikerna och medborgarna och vrider budskapen. Det som inte kan sägas på tio sekunder kan inte sägas alls, det vet alla politiker, för TV beviljar inte längre repliker. Med personvalssystemet kan ett av demokratins fundament återskapas, nämligen den direkta kontakten mellan uppdragsgivare och ombud.